

СРПСКИ МИТРОПОЛИТИ И ЦАРСКИ СЛУЖБЕНИЦИ КАО ЛОКАЛНА ЕЛИТА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ 18. ВЕКА

Резиме

Рад се бави настанком, положајем и делатношћу српске елите у Хабзбуршкој Монархији током 18. века, са посебним освртом на положај и делатност српских митрополита карловачких, као водеће елите српског народа у Хабзбуршкој Монархији 18. века. Такође, пружен је увид у организацију српске локалне елите у Хабзбуршкој Монархији на локалном, општинском, нивоу. Циљ рада је да прикаже појаву српске елите у Хабзбуршкој Монархији, израсле на оновременим европским узорима и њен положај народне елите у оквиру српске црквенонародне аутономије, уређене привилегијама и оличене у Карловачкој митрополији. Дат је осврт и на однос српске елите према државним властима. На основу извора и литературе, дошло се до закључка да је српска духовна и локална елита у оквиру црквенонародне аутономије била представник државе међу народом и народа код државе.

Кључне речи: Карловачка митрополија, Хабзбуршка Монархија, 18. век, локална и духовна власт, елита.

Већину европских монархија 18. века одликују преображаји у функционисању управног апарата који заузима централно место одлучивања и деловања у име владара. Овакве промене ипак нису задирале у суштину генерисања политичке моћи владара, већ су унапредиле систем одлучивања, контроле и управне механизме у свим сферама друштвеног живота. Кључне реформе у развоју апсолутистичке Хабзбуршке Монархије у временском периоду од цара Леополда I до Јосифа II (1657–1790) подстакнуте су првенствено фискалним и економско-политичким интересима владара, с тим да су се под утицајем просветитељства у другој половини 18. века придружили интереси социјалног карактера, као што су уређење положаја сељаштва, политика контроле јавног здравља, јединствена образовна политика итд. Као најважнија питања за државу, услед повећања обима функција, била су дефинисање хијерархијског система од највиших државних служби до локалних и разграничење у деловању законодавне и извршне власти. У кратким мирнодопским интервалима између три аус-

¹ milos.djordjevic@filfak.ni.ac.rs

Рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта *Модернизација Западног Балкана (177009)*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

тро-турска рата од 1683. до 1739. године, примећују се обриси контролисаног укључивања државних структура Монархије на подстицању друштвеног и економског развоја земље.²

Појам „елита“ је у новим околностима означавала вршиоца водећих функција у држави, односно провинцији. Врло је чест био случај да се у управном систему царства појављује чиновништво као привилеговани слој попут племства, које својој основној функцији додаје и неку водећу економску позицију. Високо племство је, по правилу, добијало водеће позиције у држави због изразитих заслуга у ранијој служби, док је за остале начин да се уздигну у ранг високих чиновника било образовање (Kusber, 2004: 15). Једна од последица државне политике према којој су државне структуре поспешивале привредни и друштвени напредак била је потреба да се професионализују јавни службеници. Идеално образовање било је правничко, а племство је то могло да приушти на универзитетима у Монархији (у Бечу, Грацу или Трнави). Поред процеса секуларизације образовања, једна од тенденција државе била је да се образовни садржај усмери ка потребама владареве суверености и формирања „способних и лојалних“ службеника јавне управе (Horbec, 2009: 1016-1017).

Оснивањем администрација у новоосвојеним земљама као што су Краљевство Србија и Темишварски Банат, Хабзбуршка Монархија је створила услове за покретање привредних активности у мирнодопском периоду. С обзиром на то да је погранична област према Османском Царству након рата 1716-1718. била у надлежности Неоаквистичке комисије, она је својим инструкцијама уређивала структуру администрација, које су биле независне једна од друге, имале су посебне надлежности и државну касу. Гувернерима Србије, од којих је на том положају најдуже био принц Александар Виртембершки, припадала је најважнија политичка улога. Као владарев намесник у провинцији, преузимао је низ овлашћења из области владареве јурисдикције а које су обухватале цели комплекс војних, судских и управних права. Тиме је на подручју своје јурисдикције био врховни војни заповедник, али је контролисао и цивилну управу оличену у тзв. Београдској администрацији уз условну сарадњу са представницима Дворске коморе у њој. Овај положај дуговао је принцу Еугену Савојском због заслуга стечених приликом освајања Београда 1717. године. Услед рањавања у тим борбама, Карло Александар је, 27. децембра 1721. године, одликован титулом „Витеза зланог руна“, о чему сведочи архивски фонд Дворског и Државног архива у Бечу (Поповић, 1950: 51; Ђорђевић, 2016: 103–116).

Као и у осталим европским армијама тог времена, официрски кадар у Хабзбуршкој Монархији је у 18. веку у 90% случајева био састављен од племства (Winkel, 2010: 59). У ратној кампањи хабзбуршке војске 1717. године, учествовало је много команданата из различитих делова царства, чије су заслуге након рата истицане јавно путем штампаних медија. Један од примера је баварски фелдмаршал

² За историју настанка и развоја државне управе у време апсолутистичких монархија и просветитељства видети: Kusber, 2004; Winkel, 2010; Scott, 1990; Ingraо, 1994.

Маркиз де Мафи, коме је цар Карло VI упутио писмо захвалности за лично активно учешће и храброј борби његових јединица у пресудној борби при освајању Београда. Похвала принца Еугена Савојског била је од пресудног значаја да цар упути овакво писмо. Начин на који је представљен у медијима, повећавао му је углед у Баварској и међу војним заповедницима царске војске у Србији (Maffey, 1717). С обзиром на то да су вести са ратишта у новинама и часописима биле најчитаније у царству, штампарије су, увидевши потребу за таквим штивом, штампале књиге у форми извештаја или писама сведока ратних сукоба у којима су најчешће предочавани детаљи битака. Овај вид уздизања личности у јавности подупирала су и издања штампана у Регенсбургу, који је, као седиште сталног заседања Рајхстага од 1663. године, био један од центара Светог Римског Царства. Управо из тог разлога је и успех царске војске код Београда био дуже време најважнија вест, што потврђује и дело Јохана Платоа који описује свечаност у Регенсбургу од 30. септембра 1717. године (Plato, 1717). Након Пожаревачког мира 1718. многи официри остали су у војној служби у новооснованој царској провинцији „Краљевство Србија“ у којој су имали важне улоге. Ратне заслуге које су аутори у својим делима приписивали најзаслужнијим официрима имале су свој епилог у постављењима на највише положаје у провинцији. Поред принца Карла Александра Виртембершког, за главнокомандујућег у привременој војној управи у Србији је до септембра 1720. године био постављен гроф Одвајер. Мноштво других официра споменутих у штампаним ратним извештајима, налазимо касније као представнике Дворског ратног већа при Београдској администрацији.

Поред политичких и сродних веза са племством, официрска елита је имала и економске разлоге да се уздигне у војној служби. Висок положај је значао доступност не малих извора прихода, нарочито у победничкој војсци каква је у рату са Османлијама била хабзбуршка (Winkel, 2010: 70). Како би свој друштвени положај у провинцији додатно потврдила, административно-војна елита провинције била је у могућности да се опроба у различитим привредним делатностима. Најбољи пример учешћа најзначајних чланова провинцијске администрације и других појединаца у развоју привреде, било је чланство у *Друштву за експлоатацију рудничког рудника*. По спецификацији израђеној 4. априла 1732. године, 27 акционара је чинило Друштво за експлоатацију рудничког рудника са већим или мањим уделом у њему. Главни појединачни акционари у Друштву за експлоатацију рудничког рудника били су председник Администрације принц Александер од Виртемберга и његова жена грофица Марија Аугуста фон Турн-Таксис, затим његов брат Хајнрих Фридрих, војвода од Виртемберга и београдски бискуп Турн. Значајнији податак је да су у Удружењу махом били присутни чиновници Београдске администрације чији је удео био заједнички и као такав приказан у спецификацији, као што је било у случају Немачке општине у Београду.³

3 OeStA/FHKA ANK HF Ungarn, Fasz. VUG 20 A/B. Bergwerke in Serbien und der Walachei (Majdanbek, Kavalla und Rudnik) (1719–1741).

Од великог је значаја то што се локално становништво, након више од два века живота у оквиру Османског Царства, по први пут у Србији сусрело са неком привредном организацијом европског типа. Овакви модели удруживања суштински су примењивани и код градског становништва провинције, пре свега у Београду, који је за време аустријске управе био подељен на немачки и српски део (Ђорђевић, 2012: 13–24). Градско становништво се разликовало од сеоског по најважнијем моменту – занимању. Свако еснафско удружење имало је сопствену организацију, јер без припадности истој, појединци нису били препознавани у друштву. Као чланова организације или њених истакнутих појединаца, препознавао се и вредновао њихов углед (Поповић, 1950: 254). Најочитији пример је био да су главешине општинске управе (бирови), њихови заменици (ешкути), као и чланови савета (таначници), бирани из групе угледних занатлија (Поповић, 1956: 127–131). Удаљени од врха државног апарата, једини начин да се дође до угледа у друштву, у цркви или у општини, било је помоћу бројне, материјалне и моралне снаге своје групе. Символички значај који је имао редослед на потписаним документима или редослед барјака појединих еснафа на литијама, указивао је на њихов положај у јавном животу. Општински одбор, образован 1720. године, чинили су чланови организација чији су потписи почињали од трговаца, абација, терзија, ћурчија, као најважнијих, а завршавали лађарима, копачима, рабацијама итд. Због тешкоћа у самосталном деловању, слабије групе (као ковачи, пушкарни, бравари) су се удруживале у једну организацију. Груписање се одразило и на изглед читавих улица у којима су чланови истог заната имали своје радње (Поповић, 1950: 254–255).

У оквиру појединих еснафских организација на челу је био старешина који је решавао спорове међу члановима, затим био посредник између власти и организације и сазивао зборове. У времену аустријске управе у Србији, поред заната негованих у време османске владавине, јавили су се и тзв. „немачки“ занати. У продору западне културе, превасходан утицај је имао београдски митрополит, у чије је време, по западњачком стилу, грађен митрополитски двор. Вера је играла велику улогу у целокупном друштвеном животу, па је тако и у првом члану правила трговачког еснафа, тада најугледнијег и најимућнијег, захтевано од чланова да редовно одлазе у цркву и да се строго држе верских дужности (ИСН IV–1: 294–305). Митрополити су били најцењенији међу Србима у провинцији, а Београдска митрополија је, заједно са Вршачком, Темишварском (прикључене Београдској 1720/1721) и Карловачком митрополијом, била предводник српског народа у односима са аустријским администрацијама у Краљевству Србији, Темишварском Банату и Малој (Царској) Влашкој. Привилегије које је српски народ добијао од хабзбуршког цара и које датирају из времена Великог Бечког рата (1683–1699) биле су основа и за београдске митрополите у успостављању јединственог деловања у неоаквистичким земљама Хабзбуршке Монархије (Точанац, 2008: 152–154).

Сагледавање положаја српских првосвештеника на подручју Хабзбуршке Монархије током 18. века као представника елите, може се извршити на више начина. Може се имати у виду то да су карловачки митрополити били елита српског народа, али и хабзбуршке државе, с обзиром на то да су били носиоци јавне функције и полагали права на феудално добро у оквиру Монархије (Гавриловић, С., 1967: 23–31; Гавриловић, С. и Јакшић, 1984: 192–194, 393–395). Међутим, иако феудални властелини по положају, архиепископи нису били редовни чланови Дијете све до 1792. године. Такође, већина старешина српске цркве под хабзбуршком влашћу је потицала из Османског Царства, те се могу тражити везе између њиховог положаја у две супротстављене царевине. Статус „народне елите“ неодрожене од већинског народног бића, митрополити су заснивали на чињеници да већина њих није рођена у племићким, већ у свештеничким, војничким или грађанским породицама. Што због количине и доступности грађе, што због дужине митрополијске дужности и предузетих активности, о митрополитима карловачким није могуће писати уједначен текст. О појединима је могуће дати више података, док о некима има само толико вести колико је довољно да се докаже њихово крмарење српском црквом у Хабзбуршкој Монархији. Ни делатност архиепископа није уједначена, те су неки далеко више учинили за опстанак и напредак српског народа од других⁴; поједини су вршили велике злоупотребе из користољубља, док су неки, као Арсеније IV (Јовановић Шакабента), самовољу спроводили зарад виших циљева (Вуковић, 1996: 33–34).

Главне тачке митрополитске делатности биле су одбрана од уније и очување српских привилегија, којима је гарантована народно-црквена аутономија српском народу. Сматрајући да је опстанак могућ једино ако народ и његово свештенство, као стуб народа у 18. веку, буде образован, митрополити су посебну пажњу полагали на своја права у школским питањима. Само образовано свештенство је могло да пружи одговарајући отпор унији, коју су предводили врло образовани исусовци. Положај етнарха српског народа, постављао је пред архиепископе и захтеве у областима које излазе из духовне надлежности и тичу се грађанских и јавних дела и ствари (ИСН IV–1: 76, 91–97; Радонић, Костић, 1954: 28, 91). Карловачки митрополити су тежили да се наметну као наследници средњовековних српских архиепископа и патријараха, што је уочљиво и у политичкој димензији њихових портрета. Њима је од великог значаја било да и спољном представом не заостану за римокатоличким клиром и одбране свој положај, посебно током прве половине 18. века. У Карловачкој митрополији 18. века, портрети хабзбуршких царева били су готово увек у званичним митрополијским одајама, али су излагани уз портрете српских архијереја. Тиме је означена једнакост између државе и Карловачке митрополије,

⁴ Важнији тренуци у политичком погледу, били су они у којима је захтевано трајно решење српског народног положаја инартикулацијом привилегија, али у њиховом целовитом, а не скраћеном и формалном облику, како је то учињено 1791. Захтеви за инартикулацијом су упућивани најмање дванаест пута у 18. веку, а први пут већ 1708. и то од двору оданог Исаије (Ђаковића) (Точанац, 2008: 145–148).

koja je, iako javna ustanova Habsburške Monarhije, u očima srpskog naroda bila najviša narodna ustanova. Vladar i mitropolit srpske crkve su na ovaj način i ideološki izjednačeni (Тимотијевић, 1991: 161; Медаковић, 1988: 193–205).

Не сме се сметнути с ума да је избор митрополита на Сабору био у присуству и најчешће по одлуци царског комесара. Дворски кандидати су готово увек бирани на положај првосвештеника, али се показало да је народни положај био тежи уколико митropolit не би био добро прихваћен у народу, о чему сведочи положај митрополита Јована (Георгијевића), који је дошао на чело митрополије искључиво интервенцијом комесара Андрије Хадика (Нинковић, 2011: 121–127). Његова управа је означена сужењем привилегија и доношењем Илирског регуламента 1770. Његов наследник, Вићентије (Јовановић Видак), иако није могао да спречи практично укидање народноцрквене аутономије Илирским регуламентом 1777. и Деклараторијом 1779, на ове документе је уложио протесте, као и на реформу календара, где се трудио да очува што више српских светитеља (Точанац Радовић, 2015: 13, 23–24, 26).

Дешавало се, попут Павла (Ненадовића) да иако је изабран као кандидат двора, веома много полаже на народни положај, који је упорно бранио. Чак и у време буна у Граници, када је Павле по налогу двора смиривао побуњене граничаре, он није губио из вида народни интерес (Гавриловић, В., 2004: 323–328). Зарад спречавања одмазде, Павле је ишао и лично у Границу и смиривао побуне, а заузврат је дошло до испуњавања дела народних захтева; ипак, никад у пуном обиму. Важно је нагласити да је свештенство узимало активно учешће у граничарским побунама, које су преко црквене хијерархије, дакле организовано и смириване. Пошто су у побунама упоредо учествовали и православни и римокатолички граничари, улога карловачког митрополита је била посебно деликатна. Народни официри су, поред свег залагања митрополита Павла и горњокарловачког владике Данила (Јакшића) да се испоштује формално прописан положај граничара, укинута и на њихово место доведени немачки официри, одани држави, не и митрополиту. Задржани су само нижи народни официри (Гавриловић, С., 1989: 327–328, 338–339, 441, 452–453, 476, 479, 481).

Важну улогу у политичком раду карловачких митрополита има и питање односа са патријархом у Пећи, владикама у Далмацији, Русијом, као и питање српског народа ван територије Карловачке митрополије (нпр. граничара на походу).⁵ Добри односи са Пећком патријаршијом су нарушавани у време кад су на патријаршијском трону били фанариоти. Током живота Арсенија III, веза измеђ делова српске цркве је била нарушена, због тога што је избегли патријарх сматрао Калиника I за неканонског поглавара. Међутим, Арсеније је био у врло добрим односима са Великим Патријаршијама и руском црквом. На везе са патријархом је посебно полагао Вићентије (Поповић), који је слао редовну годишњу помоћ у Пећ, а у црквама у Карловачкој митрополији су биле постављене *пећске кутије*. Након Сеобе 1737. године, односи

⁵ Арсеније IV је ослободио Великог поста граничаре на шлеском ратишту, како „постним ястием в вакую болѣзн себя не упустити“ (Гавриловић, В., 1989: 250–251).

Митрополије са пећким патријарсима су захладнели, мада из Карловаца никад нису истакнуте тежње за нарушењем црквеног јединства (ИСН IV–1: 269–275). Са те стране, укидање Пећке патријаршије се пре може гледати као ударац Карловачкој митрополији, него као прилика да се истакне аутокефалија. Вићентије (поповић) је, такође, био веома активан у управно-административном животу Карловачке митрополије, о чему сведоче бројна документа о свакодневним пословима српских општина и са аудијенција на двору (Младеновић, 1987: 226–231; Точанац Радовић, 2010: 141–147; Точанац, 2005: 22–28).

Као што је положај српског народа зависио од старања Карловачке митрополије, тако је и положај Карловачке митрополије био завистан од потреба Хабзбуршке Монархије за војницима српског порекла или становништва као колонизационог чиниоца (Гавриловић, В., 2006: 185–188). Улога српског првосвештеника (уједно и народног старешине) је у том погледу била од великог значаја. То се огледало и у томе што је Арсенију III 1702. године, са почетком Ракоцијеве побуне, враћена јурисдикција над свим православцима у Монархији, која му је одузета 1699, након Великог бечког рата, са слободом канонске визитације. Сличан случај је био и са делатношћу Арсенија IV током рата са Османским Царством 1737–1739, Рата за аустријско наслеђе 1740–1748, с обзиром на то да је потврда привилегија и одлагање спровођења чланака Дијете из 1741., добијено због потреба аустријске војске за српским граничарима (Таубе 1998: 32–34, 133–134).

Митрополити су били ограничени народноцрквеним сабором, чије су одлуке сматране за коначне и неопозиве. Сабор је имао функцију тела које бира митрополита, али је могао да буде и расправни, тј. да претреса важнија питања народног живота и о њима доноси одлуке. Сабор је митрополита бирао од учесника сабора из црквеног staleжа. Владика који не би био присутан, ма из ког разлога, није могао да буде изабран за митрополита. Чак су и државни акти и прописи могли да буду суспендовани, одложени или одбијени на Сабору, што се догодило са Рескриптом 1732. Сабор је, са своје стране, пред државним органима заступао митрополита, али се дешавало и да са сабора буду уложене примедбе владару митрополитово владање (Точанац, 2014: 127–135). Духовни поглавари српског народа у Хабзбуршкој Монархији у 18. веку нису одвојени од народа. Чак и када носе племићке титуле, попут Мојсија (Путника), они иступају најпре као старешине српског народа, а потом као племићи, за разлику од грађана (Гавриловић, В., 2010: 18, 57; Кркљуш, 2010: 11–12).

Процес уједињења Београдске и Карловачке митрополије је отпочео још са организовањем Београдске митрополије као посебне црквенонародне организације, 1718., на подручју освојеном од Османског Царства у рату 1716–1718. (Точанац, 2007а: 202–206). Одлуком да не буде проширена Карловачка митрополија, већ да се на новоосвојеном подручју организује нова, сведочи о ставу Карла VI да се не може дозволити заокружење српског националног корпуса на подручју Хабзбуршке Монархије, јер је то било супротно јачању централизма. Уз то, са становишта двора, поред тога што се тиме нару-

шава највиши положај римокатоличке цркве, могао поновити случај са угарским племством, тј. да једна бројна, организована и релативно снажна друштвена група одступи од безграничне послушности двору (Грујић, 1906: 13).

На Сабору 1722. године је београдски митрополит Мојсије (Петровић) изабран за помоћника остарелом митрополиту карловачком Вићентију (Поповићу), са јасно израженом жељом сабора да га на том положају и наследи, као старешина обједињене митрополије. То се и догодило након Вићентијеве смрти 1725., кад је на Сабору 1726, за митрополита изабран Мојсије, а у саборским закључцима је наглашено да се митрополија има сматрати јединственом са обе стране Саве и Дунава. Цар није прихватио ово решење, већ само избор београдског митрополита за карловачког, док је епархија београдска сматрана упражњеном, а администрацију је држао Мојсије, који је доста полагао на организацију црквеног живота (Точанац, 2001–2002: 147–164). Тек је на Сабору 1731. године, када је након Мојсијеве смрти изабран Вићентије (Јовановић), двор је прихватио уједињење митрополија, али уз напомену да је то преседан и да ће важити само за Вићентијева живота. Пристанак државних власти на овакво решење је уследио након што је Сабор одбио све захтеве, чак и претње комесара Локателија. У његовим упутствима је јасно назначено да не сме дозволити уједињење митрополија, осим под изузетним околностима. Након преписке са двором и царског пристанка, дозвољено је уједињење под наведеним условима (Точанац, 2007.а: 213–215). Једно од објашњења због чега држава не дозвољава укрупњавање српске аутономне установе може бити и тај што је у плановима Хабзбуршке Монархије било и даље ширење на рачун Османског Царства, па би то значило и ширење српске митрополије. У очима државних власти, то је био превелики уступак.

Међузависност положаја српске цркве у оквирима хабзбуршке и османске државе је утолико разумљива што је деветорица од четрнаесторице провјерараха српске цркве у Аустрији рођено и стасало на територији Османског Царства и упознато са његовим уређењем. Карловачка митрополија је и након укидања Пећке патријаршије задржала улогу кровне установе српског народа. Међу Србима Хабзбуршке Монархије, израженија је самосвест о припадности Карловачкој митрополији, него српском националном корпусу. У време терезијанских и јосифинских реформи, права митрополита су ограничена, а црквенонародна аутономија сведена на црквеношколску (Гавриловић, В., Нинковић, 2014: 78–80). То је ограничило и могућност митрополита Мојсија (Путника) да делује у размерама које су достигли његови претходници.

Иако је српски народ у 18. веку био већ формиран као нација, са свештенством као својом елитом, није било јединственог националног програма, изузев светосавског и косовског предања и заступања идеје „Душановог царства“, без даљњих објашњења. Истовремено, залагање за обнову српске државе на основу привилегија није било могуће, али су привилегије помогле да се код Срба развије

идеја о природноправном начелу државне обнове. Патријарх Арсеније IV (Јовановић Шакабента) је имао идеју обједињења српског народа под османском, хабзбуршком и млетачком влашћу, али и учвршћивања свог положаја као поглавара православног *Илирикума*, што чини две основне и повезане поставке његовог националног програма.⁶

Брига за школство и издавачку делатност је рано уочена и код државних власти и на разне начине ју је држава онемогућавала, свесна да би тиме био сачуван један ипак страни, православни елемент у земљи која је изразито римокатоличка, а владар носи и титулу покровитеља и заступника римске цркве. Редовно одржавање веза са Пећком патријаршијом, Старим Патријаршијама и руском црквом је ометано, а 1752. и забрањено без изричите појединачне дозволе. Располажући новчаним средствима са властелинства, припадљности и прилога, митрополити су оснивали и издржавали школе, слали помоћ Патријаршији и Светој Гори, али и давали на световне потребе, српске попут хусарске регименте. Постојање Неприкосновеног фонда и општеноародних татора показује да је српска елита бринула о народним пословима и у околностима када је Митрополија била у сталним дуговима (Гавриловић, В. и Нинковић, 2014: 73–75; Точанац, 2007.б: 2–4, 9–14; Точанац, 2008: 237–243).

Међутим, школско питање није било само питање воље и средстава српске цркве, јер је за градњу и функционисање школа и штампарија била потребна и дозвола државних власти. Од Велике сеобе до доласка руске мисије браће Суворов 1726. године, школство на подручју Митрополије је било на врло ниском нивоу, на шта су као отежавајуће околности додатно утицале епидемије куге и нестабилно стање изазвано Ракоцијевом побуну и ратом против Османлија 1716–1718 године. Позив који је митрополит Мојсије (Петровић) упутио 1718, а потом и 1721. године руском цару, био је крајње решење, с обзиром на то да је од Велике сеобе 1690., Хабзбуршка Монархија одбијала да изда дозволе за штампање српских књига и уреди питања средњег и високог образовања православних (Грујић, 2013.²: 30–33).

Како је Карловачка митрополија била јавноправна установа Хабзбуршке Монархије, њени поглавари су, следствено томе, били службеници Монархије, носиоци јавне функције. Специфичност њиховог положаја, проистекла из чињенице да не врше администрацију над одређеном територијом, већ над народном и верском групацијом, наметнула је схватање да су они истовремено представници државе међу народом и народа код државе.

⁶ Из овога произилази наш став да су српски национални програми засновани на идеји природног права, без обзира на то што су узор тражени у историји (Гавриловић, С., 1994, 39–48).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивски извори

Österreichisches Staatsarchiv (=OeStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (=FHKA) ANK HF Ungarn, Fasz. VUG 20 A/B. Bergwerke in Serbien und der Walachei (Majdanbek, Kavalla und Rudnik) (1719-1741).

Објављени извори

Ihrer Kayserlich- und Catholischen Majestät Allernädigstes Dancksagungs-Schreiben An den Chur-Bayrischen Feld-Marchall-Lieutenant, Marchese de Maffey, Wegen seines bey heuriger Campagne vor Belgrad mit seinen untergebenen Chur-Bayrischen Stabs- und andern Officiers auch Gemeinen erwiesenen stattlichen Valeurs (1717), Regensburg: Krütinger, 1717.

Plato, Johann Heinrich. *Kurtzer Auszug und Beschreibung der zu Kay. Maj. Caroli VI. Ehren-Bezeigung wegen erhaltenen doppelten Victorie, in Schlagung der Türckischen Armée ... und Eroberung Belgrads bei ... Stadt Regenspurgischen Freudenfest gehaltener Illumination*. Regensburg: Krütinger, 1717.

Гавриловић, Владан. *Пастирско писмо митрополита Павла Ненадовића побуњеним банским крајишницима 1751. године. Зборник о Србима у Хрватској 5* (2004): 323–328.

Гавриловић, Славко, ур. *Грађа за историју Војне границе у XVIII веку, I, Банска крајина*. Београд, 1989. Гавриловић, С. и И. Јакшић, прир. *Извори о Србима у Угарској с краја XVII и почетка XVIII века, I*. Београд, 1984.

Грујић, Радослав. *Како се поступало са српским молбама на двору ћесара австриског последње године Арсенија III Чарнојевића, I*. Нови Сад, 1906.

Младеновић, Александар. „Карактер језика неких писама будимског епископа и карловачког митрополита Вићентија Поповића из првих деценија XVIII века“. *Сентандрејски зборник 1* (1987): 225–236.

Нинковић, Ненад. „Потврдне дипломе Јована Георгијевића за епископа вршачко-карансебешког и митрополита карловачког“. *Споменица Историјског архива Срем 10* (2011): 113–127.

Радонић, Јован и Мита Костић. *Српске привилегије од 1690 до 1792 године*. Београд, 1954.

Точанац, Исидора. „Пет писама карловачког митрополита Већентија Поповића из 1719. године“. *Мешовита грађа (Miscellanea) 24* (2005): 19–30.

Точанац Исидора. „Општенародни тутори“. *Мешовита грађа (Miscellanea)* 28 (2007б): 2–20.

Точанац Радовић, Исидора. „Писма карловачког митрополита Вићентија Поповића из Беча (1719-1720)“. *Мешовита грађа (Miscellanea)* 31 (2010): 137–148.

ЛИТЕРАТУРА

Đorđević, Miloš. „Die Einführung moderner Institutionen im Königreich Serbien in der Zeit der österreichischen Verwaltung (1718–1739)“. In *Encounters in Europe's Southeast. The Habsburg Empire and the Orthodox World in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, vol. 5, edited by H. Heppner and E. Posch, 13–24. Winkler Publishers, 2012.

Ђорђевић, Милош. „Србија у литератури немачког говорног подручја 18. века“. *Београдски историјски гласник* 7 (2016): 103–116.

Horbec, Ivana. „'Učiti administraciju': školovanje službenika u 18. stoljeću“. *Hrvatska javna uprava* 9/4 (2009): 1016–1017.

Ingrao, Charles. *The Habsburg monarchy 1618–1815*. Cambridge University Press, 1994.

Kusber, Jan. *Eliten- und Volksbildung im Zarenreich während des 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts: Studien zu Diskurs, Gesetzgebung und Umsetzung*, vol. 65, 2004.

Scott, Hamish M., ed. *Enlightened Absolutism. Reform and Reformers in Later Eighteenth-Century Europe*. London: Macmillan, 1990.

Winkel, Carmen. „Im Dienste seiner Majestät: Netzwerk im Offizierskorps als Mittel der Aussenpolitik (1713-1786)“. In *Gahlen, Gundula Militärische Eliten in der Frühen Neuzeit / Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit* 14, Heft 1 (2010): 59–84.

Вуковић, Сава. *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*. Каленић, 1996.

Гавриловић, Владан. „Миграције Срба у Славонију и Хрватску у време Великог бечког рата“. *Зборник радова са научног скупа Балкан и Панонија, 185-193*. Нови Сад, 2006.

Гавриловић, Владан. *Племство код Срба у јужној Угарској у XVII и XVIII веку*. Сремска Митровица, 2010.

Гавриловић, Владан и Ненад Нинковић. „Срби у Хабзбуршкој монархији током XVIII века – између Бечког двора и угарских власти“. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* 39 (2014): 69–82.

Гавриловић, Славко. „Даљско властелинство Карловачке митрополије у XVIII веку“. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 46 (1967): 21–63.

- Гавриловић, Славко. „Српски национални програм патријарха Арсенија IV Шакабенте из 1736/37. године“. *Зборник Матице српске за историју* 49 (1994): 39–48.
- Грујић, Радослав С. *Српске школе (од 1718-1739 г.). Прилог културној историји српскога народа*. Нови Сад и Београд, 2013.²
- Група аутора. *Историја српског народа, (=ИСН), IV–2* (ур. Гавриловић, Славко). Београд, 1994.²
- Кркљуш, Љубомирка. „О програму Саве Текелије за обнову српске државе“. *Зборник Матице српске за историју* 81 (2010): 7–23.
- Медаковић, Дејан. *Барок код Срба*. Загреб, 1988.
- Поповић, Душан, Ј. *Србија и Београд од Пожаревачког до Београдског мира 1718-1739*. Београд, 1950.
- Поповић, Душан. „Општинска управа у Београду за време аустријске владавине (1718–1739)“. *Годишњак музеја града Београда* 3 (1956): 125–134.
- Таубе, Фридрих Вилхелм фон. *Историјски и географски опис Краљевине Славоније и војводства Срема, како с обзиром на њихове природне особине, тако и на њихово садашње устројство и ново уређење у црквеним, грађанским и војним стварима. Из сопственог посматрања и запажања учињених у земљи*. Нови Сад, 1998.
- Тимотијевић, Мирослав. „Портрети архијереја у новијој српској уметности“. У *Западноевропски барок и византијски свет*, 147–174. Београд, 1991.
- Точанац, Исидора. „Прописи митрополита Мојсија Петровића за свештенике и парохијане“. *Историјски часопис* 48 (2001–2002): 147–164.
- Точанац, Исидора. „Београдска и Карловачка митрополија. Процес уједињења (1722–1731)“. *Историјски часопис* 55 (2007а): 201–217.
- Точанац, Исидора. *Српски народно-црквени сабори 1718–1735*. Београд, 2008.
- Точанац, Исидора, *Настанак и развој институције црквено-народног сабора у Карловачкој митрополији у 18. веку*. Зборник радова са научног скупа *Три века Карловачке митрополије 1713–2013*. Сремски Карловци и Нови Сад, 2014: 127–144.
- Точанац Радовић, Исидора. „Српски календар верских празника и терезијанска реформа“. *Зборник Матице српске за историју* 90 (2015): 7–38.

SERBS' METROPOLITANS AND EMPEROR CLERKS AS THE LOCAL ELITE IN THE HABSBERG MONARCHY DURING THE 18th CENTURY**Summary**

The paper deals with creation, the position and the activity of the Serbs' elite in The Habsburg monarchy during the 18th century, with a special focus on position and activities of Serbs' metropolitans of Karlovci, that were the spiritual elite of Serbs in the Habsburg Monarchy in the 18th century. Also, it's provided to insight into organization of the Serbs' local elite in the Habsburg Monarchy on the local, municipal level. The aim of the paper is to present appearance of the Serbs' elite, that grew up on European models from that time and her position as a national elite in the Serb's ecclesial-national autonomy, which was determined by Privileges and the personification by the Metropolitanate of Karlovci. The attitude of Serbs' elite towards the state authorities also given. Based on sources and literature, there was a conclusion that Serbs' spiritual and local elite within ecclesial-ethnical autonomy were a representative of State among the people, and the nation's in the State.

Key words: The Metropolitanate of Karlovci, The Habsburg Monarchy, 18th century, local and spiritual authorities, elite.

